

ოსები საკართველ ოსდროსის ვეს (XVIII საუკუნის მეორე ნახევარი)

კართლ-ოსური ურთიერთობის ისტორია სატავეს საუკუნეთა სირმადან ირებს. ცნებს ველთარჩიხვამდე IV-III საუკუნეების კართლის პირველმა მეფებმა ფარნავაზმა და მისმა ძემ საურმაგმა მიზანმიმართულად აწარმოეს სვორი კავკასიური პოლიტიკა, რომელმაც ცნენი ქვეყნისათვის დადებითი სედეგი გამოიღო. ისეონტი მროველის ტყვულ ებიდან "ცხოვრება კართველთა მეფეთა" ნათელი ხდება, რომ კართლის გაბატონებულ აზონთან ბრძოლაში ცაბულმა ფარნავაზმა ირანული მოდგმის სარმატების (ოსების ნათესავების) დასყარი სარმატების გამოყენება გამოიყენა. გამარჯვებულმა ფარნავაზმა მადლიერების ნიშნად სარმატთა მეფეებს აღსაკუთარი დამატოვა [11, 23-24].

ცნებს ველთარჩიხვამდე II საუკუნის კართლის სეიარარებულ ჯალბების ქრდილ ოკავკასიელი თომების ტყმის სრული სამადგენი ობიტიყვნენ თავმოყრილი ნიმიხანად, სარმატებმა, ქრდილი კავკასიაში მცხოვრებ სხვა ხალხებთან ერთად, აჭიური მონაწილეობა მიიღეს კართველთა ხელმძღვანელი ობიტი მოყოლებილ კოალიციურ დასჯობაში სომხეთის გაღიერებულ სამეფოს წინააღმდეგ [11, 45].

წინამდებარე ნარკვევში სესვალისა კართველის და ოსი ხალხების ურთიერთობის მრავალ საუკუნოვანი ისტორიის ერთ-ერთი ეტაპი აქვს მნიშვნელოვანი მონაკვეთი – XVIII საუკუნის მეორე ნახევარი. ამ პერიოდში საკართველოსი სეკმნილი უმჯიმეს საგარეო და სასიანო ვითარებაში, კართველ მეფეებს ქრდილი ოკავკასიელი მთელი თავისი საიმედო დასაყრდენი ეტაპი ებოდა.

კართლსა და კახეთსი მამა-სვილის: ტეიმურაზ II-ისა და ერეკლე II-ის გამეფების (1744 წ.) შემდეგ კართველის და ოსი (და სართოდ ქრდილი ოკავკასიელი) ხალხების საბრძოლო თანამეგობრობა განსაკუთრებით ინტენსიური გახდა.

გვირგვინოსანი მამა-სვილი ქრდილი კავკასიის ხალხების დიდი ავტორიტეტის სარგებლობდა. ეს ბუნებრივია, ვინაიდან მთელი ები კართველ მეფეებს თავიანთ ნათესავეებად ტვლიდნენ. აქ უნდა გავიხსენოთ, რომ მეფე

Teimuraz II-is meuri is Tamar dedofl is deda _ rusudan dedofal i (meuri e vaxtang VI-isa), bebia mefe erekl e II-isa _ yabardos didi mTavris asul i iyo. misi oj axi udidesi gavl eniT sargebl obda ara mxol od yabardosi, aramed srul iad Crdil o kavkasiaSi. ufro metic, yabardos didi mTavris qveSevrdomobaSi moqceul ni iyvnen ara mxol od adiRel i xal xebi (Cerqezebi da yabardoel ebi), aramed maTi mezobel i osebi, yaraCael - bal yarel ebi da vainaxTa nawil ic (inguSebi).

swored aRniSnul i naTesaobis gamo, Crdil okavkasiel i xal xebis umetesoba erekl e II-s erTgul ad emsaxureboda.

sagul isxmoa, rom Crdil o kavkasiaSi mcxovrebi xal xebidan, roml ebic mocemul periodSi saqarTvel os droSis qveSibrZodnen, gamonakl iss warmoadgenda daRestnel mTiel Ta nawil i, romel ic qarTvel i mosaxl eobis Zarcva-rbevaze xel sar iRebda.

XVIII saukunis 60-iani wl ebis dasawyisidan mefe erekl e II-m ZI evamosi - l i monarqis saxel i daimkvidrasixl ismRvrel brZol ebSi mopovebul brwyinval e gamarjvebaTa Sedegad, man warmatebit SeZl o daemorCil ebina samxreT kavkasiis teritoriaze mdebare saxanoebis umravl esoba.

akademikos niko berZeniSvil is Sefasebit, "erekl e isviaTis os - tatobit erkveoda urTierTis metoqe xanebis Zal Ta SefasebaSi da saWiro Tadarigs yovel Tvis Tavis drozed iWerda" [5, 392].

mama-Svil s mefoba umZimes vitarebaSi, gamudmebul i brZol ebis pirobe - bSi mouwiaT. marTalia, es mdgomareoba damaxasiaTebel i iyo saqarTvel os Titqmis mTel i istoriul i warsul isaTvis, magram xsenebul i periodi ma - inc gansakutrebul i simwvavit xasiaTdeboda.

1747 wl is ivnisSi, xorasnis maxl obl ad, nadir-Sahi mis winaarMdeg mo - wyobil i Setqmul ebis msxverpl i gaxda.amis Semdeg, sparseTsa da mis qve - SevrdomobaSi myof saxanoebSi friad arastabil uri vitareba Seiqmna.

sparsesTis batonobisagan ganTavisuflebul aRmosavl eT amierkavkasi - aSi hegemonobis mosapovebl ad sixl ismRvrel i brZol a gaCaRda.misimimdi -

nareobisas aSkarad gamoikveTa upiratesoba qarTI isa da kaxeTis samefoebisa, roml ebsac mama-Svil i srul i urTierTgagebiT marTavdnen.

aRniSnul periodSi, "patara kaxi" 27 wl isa iyo, magram rogorc n. ber-ZeniSvil i SeniSnavda, igi "ara mar to brwyinval e samxedro niWs iCenda, is frTxil i pol itikosi da gamWriaxi saxel mwifo moRvawe Canda" [5, 340].

XVIII saukunis II naxevidan, amierkavkasiaSi imxanad arsebul i 14 saxano sparseTis qveSevrdomobaSi nominal urad rCeboda.arsebul i mdgomareobidan gamomdinare, erevnis da ganj is saxanoTa mmarTvel ebma daxmarebisaTvis qarTI isa da kaxeTis mefebs mimarTes. sagareo safrTxisagan Tavdacvis uzrunvel yofis mizniT, maT qarTvel mefeTa mfarvel obaSi Sesvl a amj obines.

aRniSnul i viTareba Teimurazma da erekl em Taviant sasargebl od gamoiyenes. maT 1748-1750 wl ebSi saxanoTa SemoerTebisaTvis mniSvel ovani brZol ebi awarmoes da amaSi Crdil okavkasiel ebi daixmares [5, 104].

Crdil o kavkasiaSTan aRmosavl eT saqarTvel os kavSiris ganmtkicebaze dadebiTad imoqmeda geografiul ad maT Soris mdebare faqtobrivad damoukidebel i safeodal oebis _ aragvisa da qsnis saeristavoebis gauqmebam da maTmaQsesvl am qarTI -kaxeTis Semadgenl obaSi.

1743-1744 wl ebSi es mniSvel ovani RonisZieba erTobl ivad ganaxorciel es Teimuraz II-m da erekl e II-m.amis Semdeg, qarTI -kaxeTsa da central ur Crdil o kavkasiaS Soris mimosvl a gacil ebiT intensiuri gaxda, radgan mas veRaravin aferxebda [19, 93].

XVIII saukunis istorikosi da samefo karTan daaxl oebul i pol itikuri moRvawe papuna orbel iani Tavis Txzul ebaSi "ambavni qarTI isani" welda, rom "qarTvel ni yizil baSTa saomrad didad al esil iyvnes, moiwviveness j arebi qal aqsa Tbil isisasa, qarTvel ni srul ad, imerni, Cerqezni, osni da kavkazisani" [12, 165].

Teimuraz II-isa da erekl e II-is mier mowyobil I aSqrobebSi osebi, iseve rogorc sxva Crdil okavkasiel i xal xebi (ZiriTadad adiRel ebi da vainaxebi) intensiurad monawil eobdnen...erTgul mokavSireebis qarTvel i

monarqebi uxvi saboZvriT aj il doebdnen, rasac brZol is vel ze erTob-
l ivad mopovebul i nadavl is nawil ic emateboda.

1750 wel s, Sirvanis mfl obel fana-xanTan brZol aSi mopovebul i
brwyinval e gamarj vebis Semdeg, qarTvel Ta da Crdil okavkasiel Ta koa-
l iciurma l aSqarma es movl ena Tbil isSi didi zeimiT aRniSna.

p. orbel iani miuTiTebda, rom Teimuraz II-m "daiTxova Cerqezis
batoni, uboZa mraval i, agreve j arsa maTsa da osisa pir-iqiT j arsa,
aRavso yovel ni saboZvriT da gaistumra qveyanasa Tvissa" [12, 172-173].

zemoT motanil i cnobidan naTel i xdeba, rom saqarTvel os samxedro
RonisZiebebSi Crdil okavkasiel ebi garkveul i gasamrj el os fasad monawi-
l eobdnen. aseve naTel i xdeba, rom saqarTvel os droSis qveS ibrZodnen
rogorc "pir-iqiTi" anu Crdil o kavkasiaSi mcxovrebi osebi, aseve Sida
qarTI is mTianeTSi mosaxl e osebic.

sagul isxmoa, rom qarTvel i mefeebi gasamrj el os mxol od Crdil oeT
kavkasiidan Camosul osebs aZl evdnen. rac Seexeba saqarTvel oSi
mcxovreb osebs, isini qarTvel mefebs adgil obriv mTiel Ta: mTiul -gu-
damayrel Ta, moxeveTa da TuS-fSav-xevsurTa msgavsad, qveSevr domTa
rangSi emsaxurebodnen. aqedan gamomdinare, isini gamarj vebis Sedegad
mopovebul i nadavl is garda, sagangebo gasamrj el os ver iRebdnen [8, 136].

1751 wel s Tavrizis mfl obel ma azat-xanma, romel sac mTel i sparseTis
xel Si Cagdeba da SahinSahoba surda, avRanel Ta j ar iT qarTI -kaxeTis mo-
xarke erevnis saxano dal aSqra.

erevnis xanma Tavis siuzeren mefebs _ Teimurazsa da erekl es daxma-
rebisaTvis mimarTa. qarTvel ma gvirgvinosnebma maSinve miavl ines Tavianti
warmomadgenl ebi "CerqezSi, oseTSi da mTebis qveynebSi, j arebi daibares
da aqac mzadeba Seqnes j arebisa amaT" [12, 183].

osTa j aris Camosvl as ase iuwyeba saistorio wyaro: "movida qal aqSi
j ar i oseTisa piriqitni kacni. uboZa mefema ul ufa da gaumZRvara kacni
da gaugzavna Zesa Tvissa, mividnen, Seeyarnen mefes irakl is banbakSi" [12,
183].

Ըրժիլ օկավկասիւլ Կա ժաինաճեիճա ժա սուրճաԿ-ճանօճաԿԿ ւղըրնճւլ յօֆիճ ԿաժարիԿ քրքլ ք ԿԿ-մ աժրճւլ ժաիճԿրաճիճի ժիժի օրգանիզաճիւլ ի ւնարիճ Տք-ճաճեբ նաԿել ի ժժեբա ճիճի իմժրօինժել ի Կրքլ իժան.

քրքլ ք ԿԿ զարԿԿԿ իճ Կարճինեբւլ Կաճաժճ րճաղ աճիլ աղճարճ Կրժա: “Կղճ-նի Կիճնի ճօղճիճաժա, օճեբղճ օղճքրա: քրի աճարժնիժաճ ճճիճԿճանեբիա, աճարի ճօրիժաճ ժա ճղճարի ժա Կրօղա քրիճԿաճի ճիօրճիժաճ... աճաԿ Կաճի ճաղճղաղնԿԿ, քճ ճաճլ աճի ճաճօարԿճիԿԿ. օղճեբի ճօղճիճրա ժա ճճրքլ իճ Կճա իօճեբ ճեմաժրաԿԿ ժաղճիճնեբիա. ճաղճ ճօաբաճԿԿ ժա ճաղճ ճաճօղճղօղճ.ԿղճԿճեճի Կրօղաա ժա ԿղճԿճեճի ճղճարի.

աճարի ճօրքլ քճճ աղճճ Տքրքրիլ ի, աղճաժիճ ճղաժ քրնեբաԿ. ժժքճի քրղճի Կունի իճօճ, Կա Տճիժի _ յաղճիԿ օղճօարԿօճ ժա ճիճքեմժեճ. քրի աճարժանճ օղճօարԿօճ ժա աճաեբիճ յաղճճ ԿճիԿօն Տքն ճիճքեմժե, ճքրք քնի ճօղքլ քնի քաղճեբն.

ճանաժիճ քնի ՏքրքրեբօժԿԿ, Կարղաժ ճաղճԿԿ քնիճԿԿ ժա ԿԿԿԿ քնի ճօճժաճ-րաղճ ար ճաղճճեբԿԿ... աճարժանճաճ Տքն ճիճք յաղճի ժա աճիճաԿճիճաճ Տքն ճիճք. ճօրքլ Կաճ ժաիճճրքեբժե ժա իճաԿաճ աղճարիճիԿԿ ճիճքն. ւաղճարիճօժ ժա ւբրա-Կ օԿ նուրաճ ժաղարճ քնի” [14].

քրքնիճ ճաղճ օբլ աժ, յիրբւլ աղճԿաճ ճօճղժաճ քրճօլ աճի քրքլ ք ԿԿ-մ աղաճ-ղանիճ 18000-Կաճիան ճարճ ճղ իա. արքեբօբճ քնօբա, րօճ զարԿԿել Կա ճարի ճճրիճ ճրաճալ րիճղօճանի Կ աճրիճ ճքղճԿաճիճ ար իճօ [12, 186].

աճ ճաղարճ յեբաճ զարԿԿել ճքքեԿաճ աճրօրիճեճի ճնիճճնել օճնաժ աաճաճԿԿ ա.

աճիքրքաղկասիւր ճաղանօԿաճ ճնիճճնել օճանի ճաղճիլ իճ զարԿԿԿ իճա ժա ԿաղեԿիճ զղքճքրժօճօբաճի Տքճճ իճ աճ ճրօղնիճ ճալ Կա ճաժանաճիլ քնա ճօղիճա. աճան ճաղ-ճօիճճիա Տաղիճ ճաղանօճ ժաճաճքեբլ իճա ժա ճիճի ճիճրքլ ի ժաճօղիճքեբլ ի ճճա-րԿել իճ աղ ի-քալ աբիճ (ղաղ ի քել քնի յըրբան-օճԿԿ ւ) ճաճիզիանեբա ժա ժաճքճ-նել ճօճճա Տքօճքեբիճ ճաղճիճքեբա զարԿԿԿ -ԿաղեԿիճ.

Կաժճիճիճրքլ աժ, աղ ի-քալ աբի զարԿԿԿ -ԿաղեԿիճ ճաճքօճ ճօղիճիճիւր ւքրիա-րքեճօբաճ աճիաճքեբժա ժա 1749-1750 ԿԿ ժեբճի յարաբաճիճ ժաճաճօճիլ քնի աժ ճօղ-ճօբիլ Կ աճրօբաճի զարԿԿել ճքքեԿաճ ճօղաղճիճքե իճօ.

n. berZeniSvil i werda: "aj i-Cal abi saTval mCenod, marTal ia, qarTvel mefeebis megobrobda, magram rac ufro ZI ierdeboda mezobel i saqarTveli o, miT ufro, xans mosveneba ekargeboda. War-bel aqnisa da kak-enisi is dapyrobiT qarTvel ebi Saqs uSual od umezobl debodnen.amitom aj i-Cal abi gadamwyveti omisaTvis saiduml od emzadeboda" [4, 201].

1751 wl is ianvar-Teberval Si, qarTuli j aris mier War-bel aqnis e. w. `ubatono Temebis- dasamorCil ebl ad mowyobil I aSqrobaSi aj i-Cal abic monawil eobda.iq man uRal ata qarTvel ebs da 11 Teberval s, mdinare agri-CaisTan (axl andeli azerbaijani) gamarTuli brZolis gadamwyvet momentSi, mowinaaRmdegis mxareze gadavida. am brZol aSi gamarj vebul ma aj i-Cal abma kakis sasul Tno da War-bel aqani daimorCila [15, 308-309]. Q

yovel ive amis Semdeg, aj i-Cal abs amierkavkasiaSi pirvel obis pretenzia gauCnda da Camoayal iba antiqarTuli koal icia, romel Sic SaqTan er-Tad Sevidnen: xunZaxis, yubis, yarayaitagis da sxva saxanoebi [6, 105].

1752 wl is april Si, q. ganj asTan gamarTul brZol aSi aj i-Cal abis mra-val ricxovanma I aSqarma, qarTul j ars meoredac sZi ia [12, 194-195].

qarTl isa da kaxeTis samefoebis saerTaSoriso prestiJis SesanarCu-nebl ad, aucil ebel i gaxda gaTavxedebul i yofil i qveSevrdomis _ aj i-Cal abis sakadrisad dasj a. amitom, erekl e II-m da Teimuraz II-m gadamwyveti brZol isaTvis samzadisi dauyovnebl iv daiwyes.maT Crdil okavkasiel Ta (osTa, adiRel Ta, vainaxTa da daRestnel Ta) I aSqari kvl av daiqiraves. j aris Camosayvanad Crdil o kavkasiaSi zurab zedginiZe gagzavnes [12, 196].

saSiSi mtris gasanadgurebl ad energiul ad dawyebul i mzadebis "sul i da gul i erekl e iyo" [4, 202].

bagrat batoniSvil i (1776-1841) Tavis Txzul ebaSi `axali moTxroba-wers: `aj i Cal abma gamosrul man Saqel man qeTxudaman, romel manca aRamaR-I a Tavi Tvisi Sirvansa Sina, aman daipyra nuxi da Samaxia. man Sehyarna mxedrobani Saqisa, Sirvanisa, ganj isa da yarabaRisa da daRistnisa da wa-rmoemarTa qarTl isa dasapyrobel ad. movida da daipyra kerZoni mamul ni saqarTvel oisani SamSadini dgan vidre al geTadmde- [7, 49].

Teimuraz II-isa da erekl e II-is brZanebiT, samefo xazinidan gamoitanes oqro-vercxl is nivTebi da Tbil isis zarafxanaSi mTiel Ta jaris dasaqiravebel i ful i moWres. amis Semdeg, gadawyda, rom Crdil o-kavkasiel ebTan mol aparakebis mizniT TviT mefe erekl e wasul iyo [13, 100].

1752 wl is april Si erekl e II adiRel feodal ebTan Sesaxvedrad xevSi Cavida.rogorc p. orbel iani wers, mefe `wabZanda TviT CerqezSi, mi bZanda, xevSi dadga, iqidam gagzavna TavadTa Svil ni CerqezSi.

sanamdis Semoeyreboda Cerqezi, manamdis Semoeyara jari oseTisa. movidnen ufrosni kacni Cerqezisani da mefes erekl esTan ganarCives jaris saqme da gauriges jars j amagiri. wavidnen eseni, Seyares jari. win movida xuTasi kaci CerqezTa da amaT miuZRva mefis erekl es biZa, Cerqezis batoni- [12, 199].

imave wl is 19 ivniss erekl e II kaTal ikos anton I-s werda: "or-sam dReSi RvTiT Āevisaken waval T da egebis CerqezSiac wasvl a mogviĀdes" [16, 95-96].

ivl isSi "patara kaxi" damatebiTi I aSgris Camosayvanad kvl av Crdil o kavkasiisaken gaeSura [13, 100].

Crdil okavkasiel Ta I aSgris Camosvl is Sesaxeb Semdegnairad iuwyeba daviT batoniSvil i (1767-1819) Tavis Txzul ebaSi `axal i istoria:- `mefeman Teimuraz wargzavna Ze TĀsi irakli stefanwmindas da mouwoda mxedrobasa CerqezTasa. maSin movidnen mĀedrobani- [7, 6].

bagrat batoniSvil i wers: `mefeman Teimuraz II wargzavna Ze Tvishi irakli kavkasiad... erekl em Tagaur-qurTaul ni da Cerqezni Seikribna da movida qarTI sa- [7, 49].

daviT da bagrat batoniSvil ebis umcrosi Zma _ Teimuraz batoniSvil i (1782-1846) Tavis Txzul ebaSi `axal i istoria- aseve iuwyeba Crdil okavkasiel Ta Camosvl is zemoxsenebul faqts [3, 49].

XVIII saukunis II naxebris istorikosi, mdivanbegi oman xerxeul iZe agreTve adasturebs qarTvel Ta da Crdil okavkasiel Ta gaerTianebul i I aSgris Zl evamosil gamarjvebas mterze [18, 54].

Crdil okavkasiel Ta I aSqars gverdiT aseve brZol isunarianobiT gamo-
rCeul i qarTI -kaxeTis j ari amoudga.isini Tbil isis maxl obl ad, sofel
diRmis midamoebSi dabanakdnen [12, 200].

arsebobs cnoba, rom Crdil okavkasiel Ta saerTo ricxvi _ 4000-s Sead-
genda [17, 73]

qarTvel Ta da Crdil okavkasiel Ta (osTa da adiRel Ta)Akoal iciuri
I aSqari mterTan general uri brZol isaTvis mzadebas Seudga. maTTan pi-
rispir Setakebas erideboda mtris mraval ricxovani j ari, romel sac aj i-
Cal abis vaJi aRa-qiSi (sxva cnobiT _ aRa-oRI ani) sardl obda. MasTan er-
Tad iyvnen misi mokavSireebi _ I ekebi da ganj is xani Tavisi j ariT.

aRa-qiSma qarTvel mefebs dazaveba SesTavaza. Teimurazma da erekl em
damfrTxal mterTan mol aparakebaze mtkice uari ganacxades, radgan
`uomroba aRar ikadres- [12, 201].

1752 wl is agvistos bol os, qarTul i j ari Tbil isidan gamovi da.es sak-
marisi aRmoCnda, rom baidarSi dabanakebul , SeSinebul mters poziciebi
mietovebina da yazaxSi gadabargebul iyo.

T. bagrationis cnobiT,G`ganvidnen ra mefeni tfil isiT, mcnobman aRa-
qiSim iwyo ukun-qceva- [3, 49].M

ukuqceul i mtris garkveul i nawil i Crdil okavkasiel Ta mowinave I aS-
qarma gaanadgura. mterma ganj asTan gamagreba scada.

koal iciur I aSqars saTaveSi mama-Svil i _ Teimuraz II da erekl e II
Caudgnen. maT qveiTi j ari mowinaaRmdegis mier mitovebul poziciebSi
Caayenes da mtris gaqceul I aSqars kaval eris Tanxl ebiT daedevnen.

mowinave I aSqars saTaveSi erekl e II Caudga. sagangebod arCeul , axal -
gazr da qarTvel TavadebTan da os-CerqezTa I aSqarTan erTad, mas gverds
umSvenebda qiziyel Ta j ari mourav Tamaz andronikaSvil is meTaurobiT.

1 seqtembers Tul qiTafasTan momxdari sisxl ismRvrel i brZol is sura-
Ti STambeWdavad aris gadmocemul i p. orbel ianis Txzul ebaSi, romel Sic
vkiTxul obT: `gaj da ukeTessa cxensa mefe erekl e, hkra maTraxi da

wavida, viTa Savardeni. yazaxisa da SamSadiI os samZRvarSi rom Cavida
aj i-Cal abis Svil i, moewiva mefe erekl e.

ra cnes j aris miweva, dadgnen da Semoebnen. ase Zal ian moindomes, rom
saÃml od Sig j arSi Semovidnen. cotas al ags osis j aric gamoaqcives.
mefem erekl em iwiyina, mibZanda TviTon, miuZRva j ars da viTa l omi, egre
miesiva, gaeriva Ãmal daÃmal . amis mnaxvel i vinRa dadgeboda uomrad- [12,
201-202].

zemoT motanil i citatidan kargad Cans, Tu ra gadamwyvet mniSvnel o-
bas axdens brZol is bedze uSual od sardl is mier gamovl enil i simamace
da mxneoba. mas magal iTis Zal a aqvs.

brZol aSi Tavi isaxel es, rogorc qarTvel ebma, aseve maTma osma da
Cerqezma TanamebrZol ebmac.

T. bagrationis cnobiT, es brZol a moxda SamSadiI oSi, `Tul qi-Tafad
wodebul sa adgil sa, ikveTnen mun, iZl iva aRa-qiSi, romel saca mihyvnen ka-
fiT Samqoramdin- [3, 49].

mtris damarcxebis Semdeg, Teimurazma da erekl em Taviant erTgul
mahmadian feodal ebs didi wyal oba uboZes, xol o zogierTs _ dakargul i
samfl obel oc daubrunes. aj i-Cal abis mxareze gadasul i Tavianti yo-
fil i qveSevrdomebi, mefeebma Ral atisaTvis sakadrisad dasaj es.

didi gamarj veba Tbil isSi saTanado zeimiT aRiniSna. kaTal ikos-pat-
riarqma anton l-ma sionis taZarSi ufl is samadl obel i parakl isi gadai-
xada. `Seiqna srol a zarbazanTa da cema qos-naRaraTa da spil enZ-WurTa,
iyo qal aqsa Sigan sixarul i friadi- [12, 203].

n. berZeniSvil i werda: "am gamarj vebas saqarTvel osaTvis didi Sedege-
bi mohyva. mahmadianuri saxanoebis kavSiri, Saqis xanma rom saqarTvel os
daupirispira, Cqara daiSal a. erevnis, ganj is da sxva xanebi Teimurazisa
da erekl es mimarT isev megobroba-morCil ebis gzas daadgnen" [4, 203].

Crdil okavkasiel mokavSireebs qarTvel ebma saTanado pativi sces.maT
mTiel Ta meTaurebi qal aqSi daabinares, xol o j ari diRoms daabanakes da
xuTi dRis ganmavl obaSi moal xines. mas Semdeg, rodesac Crdil okavkasie-

I ebi wasasvl el ad gaemzadnen, qarTvel ma mafeebma isini uxvi saboZvriT daaj il doves. wasvl isas Crdil okavkasiel Ta meTaurni qarTvel mafeebs Sepirdnen: `rasac dros Tqveni bZaneba mogvivi des, maSinve j ar iT gi ax- I oTo, Cveni Tavi Tqvens samsaxurze dagvidviao~ [12, 203].

1754 wel s, xunZaxis (avariis) mfl obel ma nursal -begma qarTI -kaxeTis winaaRmdeg axal i samxedro koal iciis Camoyal ibeba scada.

mol aparakebis Tanaxmad, nursal -begis gamarj vebis SemTxvevaSi, mis koal iciaSi gasaerTianebl ad mzad iyvnen: Saqis xanis aj i-Cal abis vaJi aRa-qiSi, Sirvanis mfl obel i fana-xani, ganj is xani, kakis sul Tani da daRestnel i surxavi Tav-TavianTi j arebiTa da Warel I ekTa I aSqari.

p. orbel ianis cnobiT: `amaT yovel Ta piri miecaT. Tu xunZaxis batoni qarTvel sa da kax batonze gaimarj vebda, es kacni sul qarTI sa da kaxeT- ze movidodnen da viTac mterni iyvnen, egrev aaoÃrebden, daatyvevedden- [12, 215].

Teimuraz II-m da erekl e II-m TavianTi Crdil okavkasiel iTanamebrZo- I ebi kvl av moixmes. `gagzavnes mefeTa kacni CerqezSi, aRuTqves misaceme- I i friadi da daiWires j ar i, egreve osisa da mTis j arebi, kavkasidam moiwvies j arebi - [12, 215].

qarTI -kaxeTis cal keul i dasaxl ebul i punqtebis (ruispiri, axmeta, duSeTi da sxv.) darbevsa da gadawvis Semdeg, imave wl is agvistoSi, nur- sal -begis mraVal ricxovanma I aSqarma mWadij vris cixes al ya Semoartya.

Crdil okavkasiel Ta dagvianebebs gamo, erekl e II iZul ebul i gaxda,rom mters mxol od qarTvel Ta I aSqriT Sebmoda.

16 agvistos gamarTul brZol aSi, warmatebebiT gaTamamebul i mowinaaR- mdege qarTvel ebma sastikad daamarcxes, xol o mtris sardl is biZa da bi- ZaSvil i mokl es.

saistorio wyaroSi aRniSnul ia, rom qarTvel ebi `mosawonad Seibnen, rom im dRes maTi qeba bevrisagan mogvesmnes, viTa qarTvel Ta da kaxTa omisa sikeTe da Ãmal i ganTqmul a yovel gan. im dRes imiTana gamarj veba mouxdaT~ [12, 218].

ukve gamarj vebul mefes Crdil o kavkasiidan dabarebul i I aSqaric
eaxl a. rogorc mematiene mogviTxrobs: `Camovidnen ananurs j ari Cerqezi-
sa, kal muxisa, j iqisa, qiStisa, RI iRvisa, noRisa da osisa.

ama qveynebis j arebi Tav-Tavisisa ufrosiTa kaciTa iyvnes. eseni
svadasxva rj ul Ta msaxurni, mahmadianni da ufrone kerpT-msaxurni,
avad-mqcevni da saWmel Ta finTTa da arawmindaTa mWamel ni, zogni kargi
Tval ad tanadni da zogni duxWirni da av-sanaxavni, TmaTa-wverTa uqonel
da cxvirTa Zniad Cenil , karg-cxenosan-moisarni da ficxad-mqcevel ni.

gamouZRva erisTavi jimSer da Camoiyvanes qal aqsa Tbil issa maxl o-
bel , daayenes didubes, daayenes memandarni da uboZes ul ufa kma samyofe-
l ad maTTa- [12, 219].

Crdil okavkasiel mTiel Ta mraval ricxovani maSvel i j aris Camosvl am
da tabaxmel aSi dabanakebam saqarTvel os mtrebi Zl ier SeaSfoTa.

rogorc saistorio wyaro gvauwyebis, `gavarda yovel gan Āma: `qarTvel
batons ucxo j arebi uSovnia da didi j ari Seuyriao-. SeSinden garemos
mtrebi da fiqri SeeqnaT, xunZaxis batonze gamarj vebac SeetyoT- [12, 220].

mogvianebiT, Crdil okavkasiel Ta I aSqari diRmis vel ze daabanakes. vi-
naidan, maTi SiSiT, mterma Tavdasxma veRar gabeda, madl ierma erekl e II-m
mTiel ebi uxvad daaj il dova da samSobl oSi gaistumra [12, 221].

damarcxebiT gaborotebul ma nursal -begma qarTI -kaxeTis winaaRmdeg
axal i koal icia Camoayal iba. masSi gaerTiandnen: TarRus Samxal i, sur-
xai-xani, aj i-Cal abis Svil i aRa-qiSi, kakis sul Tani, ganj is xani Tav-Tavi-
anTi j arebiTa da Warel i I ekebi.

1755 wel s nursal -begma saqarTvel oSi meored il aSqra. misi
meTaurobiT daRestnisa da War-bel aqnis E20000-kaciani I aSqari kaxeTisa-
ken daiZra.

Crdil o kavkasiidan j aris CamosayvanadEerekl e II-m Tavadi ramaz
andronikaSvil i gagzavna. Camosul mcirericxovan I aSqars saTaveSi erekl
I e II-is Zis, giorgi batoniSvil is sasimamro, yabardoel i feodal i edga
[12, 228].

mterma yvarl is cixes al ya Semoartya, magram ver aiRo. cixe kargad iyo gamagrebul i, ris gamoc misi al ya gaWianurda.

erekl e Il-m mowinaaRmdegis koal iciuri j aris daqsaqsva scada. am mizniT, man qiziyel Ta rCeul cxenosan j ars War-bel aqani daal aSqvrina, riTac Warel i l ekebi iZul ebul ni gaxada, rom al ya moexsnaT da samSob- l oSi dabrunebul iyvnen. am faqtma mokavSireTa Soris uTanxmoeba Camo- agdo.

Warel ebis magal iTs sxvebmac mibaZes.kakis sul Tani, surxavi da aj i-Ca- l abi Tav-TavianTi l aSqrebiTurT wavidnen da xunZaxis mfl obel i marto datoves. mtris mZl avri koal icia erekl em ase moxerxebul ad daSal a.

Cans, rom Crdil okavkasiel ebma Tavi am samxedro kampaniaSic isaxel es, radgan Tbil isSi dabrunebul ma qarTvel ma mefeebma isini qarTI -kaxeTis l aSqris gamorCeul meomrebTan erTad daaj il doves.

rogorc mematiane gvamcnobs, mokavSireebs `uboZes dasturi j arebTa mTisaTa anu romel ni axl dnen osni da Cerqezni, uboZes l arni kmasayofel ni Tvisni - [12, 232-233].

qarTvel i da Crdil okavkasiel i xal xebis sabrZol o Tanamegobroba Semdgom periodSic warmatebiT grZel deboda.

qarTvel mefeTa osma TanamebrZol ebma Tavi mraval j er isaxel es. maT bagrationi gvirgvinosnebidan j amagiri Zvel Taganve hqondaT daniSnul i da mis safuZvel ze saqarTvel os droSis qveS erTgul samxedro samsaxurs eweodnen. j amagiris wignebi maT periodul ad uaxl debodaT. swored es ganapirobebda, rom qarTvel mefeTa mier gagzavnil i mowvevis miRebiStanave, isini saqarTvel oSi dauyovnebl iv Camodiodnen.

osTa j aris mowvevis Sesaxeb qarTul saistorio wyaroebSi xSirad aris aRniSnul i. maTSi yvel gan igul isxmebian Crdil o kavkasiaSi mcxovrebi osebi. zemoT ukve aRvniSneT, rom saqarTvel oSi mcxovrebi ose- bi qarTul j arSi iseTive val debul ebiT ikribebodnen, rogorc qarTvel i mTiel ebi.

mefeTa mier gacemul i j amagiris wignebi ZiriTadad Tagauris TemSi mcxovrebe osebs hqondaT miRebul i. vinaidan darial is WiSkarze gamaval i gzis Crdil oeTi nawil i maT xel T iyo, qarTvel i mefeebi maT gamorCeul ad wyal obdnen [8, 142-143].

aRsaniSnavia, rom saqarTvel oSi daRestnel Ta gamudmebul i TareSiT, qarTvel mosaxl eobasTan erTad, adgil obrivi osebic didad Sewuxebul ni iyvnen. amitom, Tavdadebul brZol as mtris winaaRmdeg isini piradi usafrTxoebis dacvis mizniTac awarmoebdnen.

1759 wel s daRestnel Ta 8.000-kaciani I aSqari ConCol -musasa da koxta bel adis meTaurobiT qarTI -kaxetis samefoSi SemoiWra. mteri orad gaiyo. misma erTma nawil ma ConCol -musas meTaurobiT samaCabl o dal aSq- ra, aiRo sofeli aCabeTi da mraval i qarTvel i daatyveva.amis Semdeg, mterma "Sevl o I iaxvzed, samaCabl os osebi daarbiva da munit warmosul i avnevs sofel s Semoadga" [18, 58].

qarTvel ebma mters amj eradac warmatebit sZl ies.

1769 wl is zafxulis miwuruls rusuli jari general totlebenis sardli obiT darial is gavliT saqarTvel oSi Semovida.ruseTis imperatoris ekaterine II-is TxovniT, erekle II antiosmal ur koaliciaSi Caeba.

Turqebis winaaRmdeg gamarTul samxedro operaciebSi osebic aqtiurad monawil eobdnen.

1770 wl is 20 april s aspinZasTan momxdar brZol aSi qarTuli I aSqris Semadgenl obaSi osebic ibrZodnen. am brZol aSi TavgamoceniL zogierT os mebrZol s mefe erekle em mamul ic uyal oba.

SemorCeniL ia erekle II-is mier 1786 wel s ganaxlebul i wyal obis wigni narel i osis doxciyo xeTagurisaTvis mamulis bozebis Sesaxeb. masSi mefe saxaso ymas mimarTavs: "Seni Svili bol aTiyo Cven gvaxl da aspinZas osma- l Ta da l ekze rom gagvemarj va, iq mÅned gaisarj a da im omSi moikl a" [1].

1771 wl is 25-26 oqtombers Catarebul xerTvisis operaciaSi osi mxedrebi aseve monawil eobdnen.maT meTaurobdaT axmet dudarovi.

1773 wl is 8 noembers ruseTis saimperio armiis kapitani I vovi graf panins acnobebda, rom erekl e II-m da imerTa mefem sol omon I-ma Tavi mouyares 5-5 aTas qarTvel meomars da aTasamde ossa da inguSs.

1779 wl is agvistoSi, rodesac erekl e II-m erevani dal aSgra, mis j arSi ibrZodnen osebic Tagaurel i al daris besl an SanaSvil is meTaurobiT.

1785 wel s xunZaxis (igive avariis) mfl obel i omar-xani qarTI -kaxeTs Semoesia.

mefe erekl e mterTan dasaxvedrad moemzada. 20 seqtembris monacemebiT, mis j arSi 400 osi da inguSi mxedari iricxeboda.

osi mxedrebi monawil eobdnen erekl e II-is Svil iSvil is daviT arcil is Zis (momaval i sol omon II) imereTSi gamefebisaTvis brZol aSi, romel ic gamarj vebiT dagvirgvinda [8, 148-153].

1798 wl is 11 ianvars 77 wl is mefe erekl e II Tel avis samefo sasaxl eSi gardaicval a.

akademikos niko berZeniSvil is marTebul i SefasebiT, erekl e II iyo "qveynis Tavdadebul i moamage, didi saxel mwifo moRvawe, brwyinval e sardal i da Tavisi drois mowinave kaci. moxucebul obis miuxedavad, misi dakargva aunazRaurebel i danakl isi iyo aforiaqebul i qveynisaTvis" [4, 240].

erisaTvis Tavdadebul i gvirgvinosnis dakrZal va sveticxovl is sakaTedro taZarSi WeSmarit saxal xoglovadiqca.

qarTI -kaxeTis samefos mdivanbegma (vice-kancl erma), sol omon I ionizem Tavis saTayvanebel mefes uzRvna SesaniSnavi gamosaTxovari si tyva: "moTqmiT tiril i saqarTvel os mefis, Rerkul es netarebis Rirsisa".

datirebis teqstSi naTqvamia: "rodesac mefis erekl es bednieri droSagaiSi eba, daRistnel ni I aSgrad morbian, ovsni da Cerqezni mefis erekl es win sisxl is daTxevas xal isoben" [10, 39].

1800 wel s qarTI -kaxeTis mefem giorgi XII-m besl an SanaSvil s ganuaxla j amagiris wigni, romel Sic vkiTxul obT: "Sen SanaSvil s beasl ans kurTxedul is batonis mamiS venisagan j amagiri gqonda gaCenil i

და ეს ჯამაგირის ვიგნი ერევის ომის დაგკარგვოდა და ახლა ცენ გაციტე
ველი ივადის ორმოცი მარცხის წარცხა.

როცა სენ ცენტან ცამოხვალ, ცვენგნიტ განვესებულ ჯამაგირს ცენის კარის
მოხელენი ცენის სალ აროდან უკლებრივ მოგცემდნენ და სენც უნდა ცენის სამ-
საჯურის მცდელი და ერთგული იყმნებოდე” [2].

არსანი სნავია, რომ საკარტველ ოს ვინაზე ოს მხედართა დამსაჯურების
სესახებ ცნობები მოგვეპოვება არა მხოლოდ კარტველ მეფეთა, არამედ
ბატონიშვილთა მიერ გაცემულ სიგელ-ებშიც.

მატ სორის სეგვიჯილია გავიხსენოთ იოანე ბატონიშვილის მიერ 1796 წლის 30-
სექტემბერს სიდა კარტილის სოფელ ტბეცხის მცხოვრები ოსების –
ტუაურებისადმი ბოძებულის ვივალ ოსის სიგელი, ვაქტანგ ბატონიშვილის მიერ
1798 წლის 28 მაისს გაცემული ბრჯანება ვაქელი და ტრუსოელი ოსებისადმი
და სხვ. [8, 158].

ამრიგად, კარტველი და ოსი ხალხების საბრჯოლო ტანამეგობრობის ისტო-
რია სატავეს საუკუნეთა სირმდანი ირებს, ხოლო XVIII საუკუნის II ნახევარი
მის გამორცეულ მონაკვეთს ვარმოადგენს. ოსები კარტველ მეფეთა ერთგული
მხედრები იყვნენ, რისთვისაც მატ ვივალ ობა არ აკლია დატ.

wyaroebi da literatura

1. xel nawerTa erovnul i centri, fondi Ad, sabuTi №1569.
2. xel nawerTa erovnul i centri, fondi Hd, sabuTi №13693.
3. *Teimuraz bagrationi*, axal i istoria, teqsti gamosacemad moamzada, gamokvl eva da saZiebl ebi daurTo *l el a miqiaSvil ma*, Tb., 1983.
4. *niko berZeniSvil i*, saqarTvel os istoriis sakiTxebi, wigni II, Tb., 1959.
5. *nikoberZeniSvil i*, saqarTvel os istoriis sakiTxebi, wigni VI, Tb., 1973.
6. *Teimuraz bocvaze*, saqarTvel o-yabardos urTierTobis istoriidan (XVI-XVIIIss.), Tb., 1963.
7. *daviT batoniSvil i*, axal i istoria; *bagrat batoniSvil i*, axal i moTxroba, *Tamar l omouris* gamocema, Tb., 1941.
8. *giorgiTogoSvil i*, saqarTvel o-oseTis urTierToba XV-XVIII ss., Tb., 1969.
9. *pl aton iosel iani*, cxovreba giorgi mecemetisa, *akaki gawerel ias* Sesaval i weril ebiT, redaqqiiTa da SeniSvnebiT, tf., 1936.
10. *sol omon l ionize*, moTqmiT tiril i saqarTvel os mefis Rerkul es netarebis Rirsisa, XVIII saukunis avtografiul i xel naweris mixedviT teqsti daadgina, narkvevi waumZRvara da saZiebl ebi daurTo *nikol oz kandel akma*, Tb., 1957.
11. *l eonti mrovel i*, cxovreba qarTvel Ta mefeTa, wgn.: qarTl is cxovreba-, teqsti dadgenil i yvel a ZiriTadi xel naweris mixedviT *simon yauxCiSvil is mier*, t. I, Tb., 1955.
12. *papuna orbel iani*, ambavni qarTl isani, teqsti daadgina, Sesaval i, l eqsikoni da saZiebl ebi daurTo *el ene cagareiSvil ma*, Tb., 1981.
13. saqarTvel os istoriis qronikebi XVII-XIX ss., teqstebi gamosacemad moamzada, gamokvl evebi, SeniSvnebi da ganmartebebi daurTo prof. *avTandil iosel ianma*, Tb., 1980.

14. saqarTvel os central uri saxel mwifo saistorio arqivi, fondi # 1448, sabuTi # 1339.
15. *I ovard tuxaSvil i*, aj i-Cal abi, encikl opedia `saqarTvel o~, t. I, Tb., 1997.
16. qarTul i epistol uri wyaroebi (XV s. _ 1762 w.), Seadgina, gamosacemad moamzada, gamokvl eva da Seni Svnebi daurTomamisa berZniSvil ma, Tb., 1989.
17. *geronti qiqoZe*, erekl e II, Tb., 1983.
18. *omanxerxeul iZe*, mefoba irakl i meorisa, teqsti gamosacemad moamzada, gamokvl eva, I eqsikoni da saZiebel i daurTo *I el a miqiaSvil ma*, Tb., 1989.
19. *niko j avaxiSvil i*, narkvevebi qarTvel i da adiRel i xal xebis urTier-Tobis istoriidan, Tb., 2005.